

REDOGÖRELSE FÖR KRIGET MOT ÅLLONBORRARNA
ÅREN 1885—1895 INOM HALLANDS LÄN.

ANFÖRANDE VID ENTOMOLOGISKA FÖRENINGENS SAMMANTRÄDE
I STOCKHOLM DEN 30 APRIL 1897.

AF

AUG. LYTTKENS.

Ållonborren är icke en nyare tidens skadeinsekt, redan på 1300-talet omtalas de skador, den förorsakade. Så omtalas den första historiskt bekanta processen år 1320, hvilken fördes inför den andliga rätten i Avignon. Två präster begåfvo sig i full ornat ut på de af ållonborrar härjade markerna, instämde alla de omyndiga ållonborrarna inför biskopen och hotade dem, som icke kommo, med kyrkans bann. Ållonborrarnas försvarare anmärkte i sina klienters namn, att de likasom andra skapade varelser måste ha rätt att söka sin näring, där den fanns att få, och han ursäktade deras uteblifvande därmed, att man glömt att som vanligt tillförsäkra dem lejd under resan till och från rättsstället. Domen blef dock mild och löd så, att ållonborrarna inom tre dagar hade att draga sig tillbaka till en med uppsatta tafkor betecknad mark, där det fanns näring nog för dem. De som icke åtlydde domen skulle anses som fredlösa och utrotas. År 1587 ödelade ållonborrarna vinbergen i Savoyen. I början sökte man fördrifva skadedjuren med offentliga böner och processioner, dessutom kungjordes, att desamma skulle försvinna, om tionden ordentligare inbetalades. Då emellertid dessa åtgärder visade sig icke vara tillfyllest, blefvo djuren ordentligt instämnda inför domstol. En försvarsadvokat utsågs och denne afgaf följande yttrande: »Utnämnd att försvara dessa djur, får jag först och

främst påpeka, att hela tillvägagångssättet är olämpligt, emedan det rör sig om djur. Ett väsen, som icke besitter något förnuft och icke har någon fri vilja, kan icke göra några missgärningar och kan därför icke heller som en missdådare dragas inför rätta. Djuren äro af naturen stumma; de kunna icke svara på beskyllningar, icke välja sig någon försvarare, icke skriftligen göra sina rättsgrunder gällande. Och hvilket straff skall användas? Männe det kyrkliga bannet? Alltså skola oförnuftiga djur drabbas med kyrkans skarpaste svärd? Men detta straff passar icke alls här; bannlysningen är ett utstötande ur kyrkan, men dessa djur ha ju aldrig varit kyrkans medlemmar. Därjämte åsyftar bannlysningen icke att drabba kroppen utan själen, hvilket är anledning nog att icke begagna bannlysning mot djur, som icke ha någon själ.» Oaktadt detta kloka försvar blef dock bannlysning afkunnad öfver ållonborrarna, med hvilken påföljd upplyser icke krönikan.

I Sverige torde ållonborren varit skadedjur redan länge, ehuru dess uppträdande hufvudsakligen berörde de sydligare provinserna. D:r OSBECK omtalar densamma såsom skadedjur i södra Halland år 1776. På ömse sidor af Hallandsås fortfor ållonborren med sina härjningar år efter år, ständigt spridande sig mot norr, utan att några allvarligare åtgärder vidtogos för dess utrotande. Ryttmästaren P. v. MÖLLER omnämner 1833 ållonborren såsom anställande svåra härjningar i södra Halland, hvilka sträckte sig upp mot Halmstad och Varberg. På egendomen Dömostorp insamlades nämnda år 36 kub.-fot larver på en åker af 5 tlds vidd. 1849 föranstaltades en beräkning öfver den skada, som förorsakats af larverna, och uppskattades densamma till 58,870 kronor inom 14 socknar. Först 1851 torde någon åtgärd från det allmännas sida blifvit vidtagen, i det då ett statsanslag af 450 kr. anvisades till premier för insamling af ållonborrar i södra Halland, med påföljd att 2,000 kub.-fot insamlades.

Sedan bedrefs insamling under flera år på bekostnad af v. MÖLLER å hans egendomar och insamlades under åren 1851, 59 och 63 omkring 1,945 kub.-fot ållonborrar med en kostnad af något öfver 1,600 kr.

På egendomen Skedala nära Halmstad företogs samtidigt

insamling af ållonborrar i stor skala; ett år i början af 60-talet plockades på en areal af 18 tld omkring 80 kub.-fot larver. Insamlingen bedrefs sedan med stor ifver, hvarjämte kajor och andra fåglar skyddades; påföljden blef ock, att efter några år egendomen blef alldeles befriad från skadedjuren, hvilka först 1885 åter visade sig där, och kunde man då konstatera, att desamma småningom inflyttat från angränsande områden.

För år 1879 anslog hushållningssällskapet 1,000 kr. för ållonborrars utrotande, och insamlades i sydligaste delen af länet 678 kub.-fot ållonborrar.

Medan skadedjuren under denna tid mest förekommit i södra Halland upp till Halmstad och Falkenberg samt undantagsvis norr därom, fann man vid de undersökningar, som på slutet af 80-talet företogos, att desamma hunnit upp till Kungsbacka samt till och med norr därom; 1885 befanns sålunda ållonborrelarver ha orsakat skada å grödan i Fjärås och Frillesås, den förra belägen strax söder om Kungsbacka. 1889 hade skada förorsakats ända upp i Lindome, länets nordligaste socken, medan härjningen samma år i Fjärås beräknades till nära 20,000 kr. värde.

De förnämsta härdarna för ållonborrehärjningarna synas äfven under tiden hafva flyttat sig från södra till mellersta delarna af länet, till Söndrums, Harplinge och Getinge socknar i Halmstads härad, Vessige, Årstads, Eftra, Slöinge och Asige i Årstads härad (söder om Ätraån) samt Ljungby, Sibbarps och Alfshögs socknar i Faurås härad (norr om Ätraån). Möjligen kan orsaken härtill ligga uti det utrotningsarbete som på 60- och 70-talen företogs inom de mest angripna socknarna i södra Halland.

År 1885 uppträdde ållonborrelarverna i ovanligt hög grad förhärjande inom länet; orsaken härtill torde ännu icke kunna utrönas, då föga är gjordt med afseende på forskningar rörande insekternas periodiska massuppträdande; delvis torde grunden för denna härjningsperiod kunna sökas i föregående års väderleksförhållanden. Vintern 1881—82 var mycket mild, nästan utan frost, så att vårarbetena kunde börja redan i början af mars månad; vintern 1882—83 var väl långvarig men icke särdeles sträng. Afkomman efter 1879 års svärmning, om denna också ej var särdeles förhärjande, fick sålunda ligga så att säga i

orubbadt bo under larvstadiet 1881—83. Svärmningsåret 1883 voro ållonborrarna mycket talrika och detta års larver åter hade att glädja sig åt en nästan frostfri vinter 1883—84, samt likaledes nästan källefri vinter 1884—85, hvilket senare år, som nämndt, larverna uppträdde i stora mängder. Som man sålunda ser, voro två på hvarandra följande generationer gynnade af milda vintrar. I hvad mån detta inverkar på skadedjurens massvisa uppträdande torde blifva föremål för blifvande forskningar. Väl vet man, att larverna hafva en ganska stor motståndskraft mot frost, men kölden torde dock inverka mycket på deras trefnad. Jag har ofta trott mig kunna iakttaga, att larverna söka djupet, endast i den mån kölden tränger ned i jorden; mången gång, då stark köld hastigt infinner sig, torde djuren icke hinna fly undan densamma, utan blifva inneslutna i kälen. Om ock många af dessa larver, som legat hela vintern i kälen, likväl på våren varit friska och krya, torde dock en stor del gått sin undergång till mötes under sådana förhållanden. Att de sålunda i kälen funna larverna icke på våren kommit upp till jordytan utan legat där hela vintern framgick tydligt däraf, att jorden ännu var hårdt kälad strax under plogtiltan där de funnos, och larven låg flera gånger inbäddad i ännu frusen jord.

Såsom nämndt är uppträdde ållonborrelarverna härjande i stor utsträckning 1885 inom Halland, hvarföre hushållningssällskapets förvaltningsutskott den 10 augusti beslöt att utbetala 8 öre för hvarje rågad kanna ållonborrelarver som insamlades, mot villkor att lika belopp erlades af resp. kommuner, således 16 öre för kanna. Tiden var emellertid redan långt framskriden, så att insamlingen kunde icke företagas i den utsträckning, som varit önskligt, dock insamlades inom 11 socknar, samtliga belägna mellan Halmstad och Varberg, 18,583 liter larver, hvarför utbetalades 1,136 kr. (se tab.). Samma år företogs en värdering af den skada, ållonborrarna förorsakat, och inkommo uppgifter härom från 18 socknar, slutande på 70,600 kronor. 1886 fortsattes insamlingen, men då tiden under detta år var kort, enär larverna då nedgingo till förpuppning, blef resultatet endast 1,524 liter med en kostnad af 93,14 kr., däraf 46,57 af sällskapets medel.

År 1887, då ållonborrarnas svärmning åter inträffade, var

man bättre rustad. Hushållningssällskapet hade anvisat 3,000 kr. att utgå med 8 öre för rågad kanna, mot villkor, att kommunerna tillskötto lika belopp.

Resultatet af insamlingen utföll sålunda:

Inom Höks härad 38,630.5 liter, däraf i Ö. Karups s:n 13,869.0 liter.

» Tönnersjö »	6,438.0 »			
» Halmstads »	164,313.5 »	»	»	i Getinge » 33,620.0 »
				Harplinge » 36,783.0 »
				Söndrums » 39,713.0 »
» Årstads »	131,371.0 »	»	»	i Slöinge » 18,857.0 »
				Efra » 19,711.0 »
				Årstads » 31,142.5 »
				Vessige » 32,540.0 »
» Faurås »	90,357.0 »	»	»	i Alfshögs » 15,328.0 »
				Sibbarps » 14,188.0 »
				Ljungby » 50,966.5 »
» Himle »	16,148.0 »			
» Fjäre »	962.0 »			

Tillsammans insamlades 448,220 liter inom 40 socknar, hvarför kostnaderna uppgingo till 27,397,40 kr., hvaraf hushållningssällskapets andel uppgick till 13,693,70 kr., således långt utöfver det anvisade beloppet. Ållonborrarna synas af ofvanstående tablå hafva talrikast förekommit i mellersta Hallands socknar.

Åren 1889 och 1890 då förra svärmningsårets larver lågo i jorden företogs åter insamlingar af larver med det resultat, att 1889 inom 20 socknar insamlades 17,905 liter, således cirka 1000 liter mindre än år 1885, samt 1890 inom 5 socknar 803 liter. Kostnaderna uppgingo för 1889 till 1,063,50 och för 1890 till 48,18 kr., hvaraf hälften af sällskapets medel. Året 1889 företogs åter en mera omfattande värdering af den skada larverna detta år förorsakat. Inom 37 af länets socknar värderades skadan till 553,623 kronor,

däraf å säd	397,454 kr.
rotfrukter	66,317 »
gräsmark	86,342 »
skog	3,510 »

Det befanns vid denna värdering, att samtliga länets s. k

skogs-socknar, d. v. s. de, som äro belägna längs gränsen till Småland, såsom Hishult, Knäred, Breared m. fl. voro alldeles befriade från skadedjuren.

1891 var åter ett svärmningsår, hvarunder insamling företogs under andra betingelser än förra åren. På framställning af hushållningssällskapet hade af statsmedel blifvit anvisade för åren 1890—91—92 tillsamman 30,000 kr. att utgå i den mån, motsvarande belopp användes af kommunernas och sällskapets medel. Afgifterna utgingo i allmänhet med 6 öre för litern, medan 6 kommuner betalade 7 à 9 öre och 2 kommuner (de nordligaste) endast hade bestämt 2 à 3 öre för litern. Inom 46 kommuner insamlades under året följande mängder ållonborrar:

inom Höks härad 27,115.5 liter, däraf i Ö. Karups:s:n 12,641.0 liter.

» Tönnersjö »	6,661.0 »		
» Halmstads »	77,837.0 »	» i Getinge »	14,718.0 »
		Harplinge »	17,473.0 »
		Söndrums »	11,825.0 »
		Refvinge »	9,555.0 »
» Årstads »	85,606.0 »	» i Slöinge »	7,676.0 »
		Askome »	7,116.0 »
		Eftra »	13,323.0 »
		Årstads »	28,218.0 »
		Vessige »	18,934.0 »
» Faurås »	62,661.0 »	» i Alfshögs »	8,539.0 »
		Sibbarps »	10,692.0 »
		Ljungby »	27,124.0 »
» Himle »	21,876.0 »		
» Viskeo. Fjäre »	690.0 »		

eller tillsamman 282,347.5 liter; härför uppgingo kostnaderna till 17,233,74 kr., hvaraf af statsmedel utgick hälften eller 8,616,87 kr. och af hushållningssällskapet och kommunernas medel resp. 4,231,69 och 4,385,18 kr.

1893 års insamling af larver inbringade inom 5 socknar 1,396 liter, hvarför utbetaltes 109,52 kr., däraf 54,76 af statsmedel, 27,37 af sällskapets och 27,39 af kommunernas medel.

Påföljande svärmningsår inträffade 1895, då ersättningen utgick i det närmaste efter samma grunder som 1891, och resultatet af insamlingen var följande:

Inom Höks härad 10,273.5 liter, däraf i Ö. Karups:s:n 7,063.0 liter.

» Tönnersjö »	3,798.0 »				
» Halmstads »	53,159.0 »	»	»	i Getinge »	5,194.0 »
				Harplinge »	13,372.0 »
				Söndrums »	9,869.0 »
				Refvinge »	5,642.0 »
» Årstads »	39,145.5 »	»	»	i Eftra »	9,888.0 »
				Årstads »	9,001.0 »
				Vessige »	10,948.0 »
» Faurås »	43,782.0 »	»	»	i Alfshögs »	4,554.0 »
				Sibbarps »	7,797.0 »
				Ljungby »	19,321.0 »
» Himle »	19,494.0 »				
» Viske »	274.0 »				

tillsamman 169,926 liter, med en kostnad af 10,866,86 kr.,
hvaraf af statsmedel 5,433,37 kr. och af hushållningssällskapets
och kommunernas medel resp. 2,716,69 och 2,716,80 kr.

Tabell öfver ållonborreinsamlingen inom Halland åren 1885—95.

Socken.	Insamlade liter							
	1885 larver	1886 larver	1887 ållonborrar	1889 larver	1890 larver	1891 ållonborrar	1893 larver	1895 ållonborrar
<i>Höks härad:</i>								
Hasslöf.....	—	—	8,425.5	305.5	—	5,144.0	—	1,964.5
Kenneslöf.....	—	—	10,158.0	—	—	4,472.0	—	—
Skummeslöf.....	—	—	3,491.0	—	—	2,110.5	—	301.5
Veinge.....	—	—	—	60.0	—	—	—	—
Voxtorp.....	—	—	2,687.0	—	—	2,748.0	—	944.5
Östra Karup.....	—	249.0	13,869.0	—	—	12,641.0	—	7,063.0
<i>Tönnersjö härad:</i>								
Eldsberga.....	—	—	—	—	—	812.5	—	—
Enslöf.....	—	—	403.0	—	—	1,550.0	—	644.0
Snöstorp.....	—	—	6,035.0	402.0	214.0	4,298.5	—	3,154.0
<i>Halmstads härad:</i>								
Halmstads stad.....	—	—	16,183.0	—	—	8,130.0	—	3,602.0
Getinge.....	4,241.0	309.0	33,620.0	3,946.0	205.0	14,718.5	206.0	5,194.0
Harplinge.....	—	88.0	36,783.0	—	—	17,473.5	—	13,372.0
Holm.....	—	—	3,193.0	—	—	3,268.0	—	4,670.0
Qvibille.....	474.0	—	2,274.0	—	—	1,777.0	—	836.5
Refvinge.....	—	—	4,310.0	—	—	9,555.0	—	5,642.0
Slättåkra.....	821.0	—	706.5	540.0	—	398.0	—	721.0
Steninge.....	—	—	13,386.0	—	—	2,901.5	—	3,476.0
Transport	5,536.0	646.0	155,523.0	5,253.0	419.0	91,980.0	206.0	51,585.0

Socken.	Insamlade liter							
	1885 larver	1886 larver	1887 ällonborrar	1889 larver	1890 larver	1891 ällonborrar	1893 larver	1895 ällonborrar
Transport	5,536.0	646.0	155,523.0	5,253.0	419.0	91,980.0	206.0	51,585.0
Söndrum	—	—	39,713.0	—	—	11,825.0	—	9,869.0
Vapnö	—	—	7,589.0	—	—	2,817.0	—	2,583.0
Öfraby	—	—	6,555.5	553.0	186.0	4,974.0	—	3,193.0
<i>Ärstad's härad:</i>								
Abild	222.5	—	1,427.5	464.0	—	1,249.0	—	1,464.5
Asige	5,771.0	419.0	19,303.0	1,988.0	—	3,711.5	293.0	1,043.5
Askome	—	—	3,493.5	—	—	7,116.0	—	2,366.5
Eftra	528.5	—	19,711.0	527.0	—	13,323.0	—	9,888.5
Skrea	—	—	4,896.5	—	—	5,378.0	—	1,774.0
Slöinge	1,847.5	127.5	18,857.0	1,410.0	—	7,676.0	145.0	2,959.0
Vessige	1,512.5	—	32,540.0	2,717.0	—	18,934.5	610.0	10,948.0
Ärstad	224.0	—	31,142.5	—	—	28,218.0	—	9,001.0
<i>Faurås härad:</i>								
Allshög	1,306.5	—	15,328.0	947.0	—	8,539.0	—	4,554.0
Ljungby	434.5	—	50,966.5	767.5	—	27,124.0	—	19,321.0
Morup	—	—	1,060.0	—	—	2,202.0	—	618.0
Stafsinge	—	—	—	—	—	4,500.0	—	3,693.0
Köinge	587.5	—	2,256.0	—	—	2,951.0	—	3,268.0
Okome	289.0	—	6,226.0	306.0	—	5,817.0	—	3,876.0
Sibbarp	323.5	137.5	14,188.0	—	143.0	10,692.0	142.0	7,797.0
Svarträ	—	—	333.5	305.0	—	836.0	—	655.0
Transport	18,583.0	1,330.0	430,009.5	15,237.5	748.0	259,913.0	1,396.0	150,068.0

Socken.	Insamlade liter							
	1885 larver	1886 larver	1887 ällonborrar	1889 larver	1890 larver	1891 ällonborrar	1893 larver	1895 ällonborrar
Transport	18,583.0	1,330.0	430,009.5	15,237.5	748.0	259,913.0	1,396.0	150,068.0
<i>Himle härad:</i>								
Grimeton	—	—	1,654.0	—	—	3,485.0	—	1,258.0
Gödestad	—	—	—	—	—	—	—	—
Hvalinge	—	42.0	3,007.0	318.5	—	5,126.0	—	5,608.0
Nösslinge	—	—	—	60.0	—	114.5	—	—
Rolfstorp	—	—	928.0	—	—	2,072.5	—	1,439.0
Skällinge	—	—	2,536.0	974.5	—	3,092.5	—	2,877.0
Spannarp	—	—	—	—	—	94.0	—	—
Stannared	—	152.0	6,555.5	488.0	55.0	4,507.0	—	4,117.0
Tväälker	—	—	1,468.0	826.0	—	3,385.0	—	4,195.0
<i>Viske härad:</i>								
Strävalla	—	—	—	—	—	118.0	—	—
Veddige	—	—	—	—	—	161.0	—	274.0
<i>Fjäre härad:</i>								
Fjärås	—	—	962.0	—	—	311.0	—	—
Frillesås	—	—	—	—	—	—	—	—
Förlanda	—	—	—	—	—	—	—	—
Gällinge	—	—	—	—	—	—	—	—
Idala	—	—	—	—	—	—	—	—
Lindome	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	18,583.0	1,524.0	448,220.0	17,905.0	803.0	282,347.5	1,396.0	169,926.0

Jämför man resultaten af de olika svärminnsårens insamlingar sinsemellan befinnas desamma gestalta sig sålunda:

1887	insamlades	448,220.0	liter,
1891	»	282,347.5	»
1895	»	169,926.0	» och

således torde icke kunna dragas i tvifvelsmål, att de anordnade insamlingarna haft önskad resultat till följd; för hvarje år har mängden betydligt nedgått, oaktadt antalet socknar, som deltagit i insamlingen ökats. Larvinsamlingen torde ock i sin mån hafva bidragit till skadedjurens minskning, äfvensom det förhållandet, att hushållningssällskapet 1888 utlämnade modeller till starholkar och uppmanade samtliga kommuner att låta uppsätta sådana, hvilket haft till följd, att stararna i hög grad förökad sig inom länet. Granskar man de särskilda socknarnas insamling skall man ock finna, att inom de orter, där insamlingen bedrifvits med ifver, mängden af skadedjur för hvart svärminnsår minskats, hvaremot motsatt förhållande ägt rum i de kommuner, som icke från början med allvar tagit i håll med skadedjuren.

Så har t. ex. i Getinge mängden insamlade djur kunnat nedbringas från 33,600 liter första året till 14,700 och 5,200 de sista åren; i Harplinge ställa sig siffrorna i rundt tal 36,700 17,400 och 13,300; i Söndrum 39,700, 11,800 och 9,800; hvaremot t. ex. i en så stor socken som Tvååker siffrorna gå i motsatt riktning, i stigande proportion; samma förhållande finner man i flera andra socknar, som i början försummade arbetet.

SMÄRRE UPPSATSER OCH MEDDELANDEN.

Enligt Kongl. Generalpoststyrelsens kungörelse, införd i Svensk Författningssamling N:o 57 för innevarande år, har Kongl. Maj:t funnit godt medgifva, att föreståndaren för Statens entomologiska anstalt må för postförsändelser i tjänsteärenden begagna tjänstefrimärken och tjänstebrefkort.